

Ukázka ze stati Arna Nováka

Malířské umění Vítězslava Háška

(z knihy Krajané a sousedé, 1922);

Novák zde upozorňuje na Háškovo zachycení přírody,

jak ho najdeme zejména ve sbírce V přírodě

Nejsou vzácností mezi Háškovými přírodními motivy láskyplné a pečlivé perokresby, kde ruch v travách a na stromové větvi ožívuje jako by pod zvětšovací sklem básnického přírodopisce, jenž, tiše přikrčen, levicí přidržuje svou jemně broušenou lupu a pravíci zdobným rukopisem zapisuje to, čemu sám tak přiléhavě říká „drobnjemný obrázek“: zbloudilí mravenci s ranci jako pašeři lopotí se ve zdraví v hedvábném mechu pod jedlí; zralá jahoda v podkeří potměšile a s rozmarem půl vábí a půl kreje; nad starými kořeny po zeleném oblouku z kapradí leze pavouček, aby viděl modré klenutí pomněnek a

zlaté paprsky jezdící skrze zábřesky větvi; jiný pavouk mezi dvěma lehkými buky chodí s kuráží jako paňáca po provaze a za chvíli zase napodobí vážným krokem vojáka na stráži, vábě tak k sobě panny mouchy. Odkud všechna tato gracie miniatur až japonsky křehounkých? Soustředěný pohled z blízka veden jest láskou co nejdůvěrnější, která si personifikací ještě více přibližuje to, v čem se jí zalíbilo, ale zároveň jasný humor jiskrné verry vnáší svou groteskní nesouměrnost do nepatrných krajinných výsekův.

Takto se Háškovi přede všemi lyriky našimi podařilo namalovat pole a louku, aniž potřeboval jakékoliv kulisy a jakéhokoliv lidského výjevu. A přece zachvívá tu život velmi rušný nivou prohrátou až po srdce a koupající se v modrém vzduchu májovém: žitný lán tančí šustě hedvábným šatem skočnou, objímán a líbán sluncem; na jetelišti zlatí brouci hledají čtyřlístek lásky a pamlsalky včelky ptají se po něm v medu; na mezi dvoří se starý bodlák sedmikráskám, které se otřásají smíchem; osením letí větřík s básníkem a rozvlňující je šeptmo popíjejí jeho vůni — není věru potřebí lidských postav tam, kde každý přírodní jev nadán jest sám schopností pohybu, dění, rozmaru, a kde po celý boží den chodí to nejinak než na středočeské vsi básníkova domova.

Jako svérázný malíř háje a světlého lesa požívá Vítězslav Hášek právem proslulostí, již neotřesou ani námitky pedantů nechápajících právě tajemství toho, co nazýváme odvahou malířského oka; jde-li o názornost krajinářského objevu, pravý umělec raději překreslí než nedokreslí, kdežto opatrný školomet octne se vždycky v rozpacích, jež nejčastěji zamaskuje pohodlnou výtkou pravděpodobnosti. I zůstanou Háškovou pýchou smělé zkratky postřehů vysoce svébytných, které uváděly v úžas čtenáře nezvyklé dívati se výtvarně: laň pijící za šera červánky z jezera hor; bělouňka bříza, jež vyběhla z lesa na pokraj jako kozička ze stáda; cesta klenutá do lesů jako bílý můstek; břízy bílé jako křída se zelenými fábory, představující slavnostní praporce na lesním okraji; čtverák větřík, čechrající kadeřemi mlčících a podřimujících lesů, které si odměrují každý dech; stromy chodící lesem na večer před lunou; nalomená bříza na lesním hřbitově půl jako kříž, půl jako kazatel; měsíc v průhledném šatě se samým třepením, máčející zlatý lem v hloubce jezerní.

Kdo se zadívá pozorněji do těchto obrazů rozkošně mladistvých ve

své nekonvenčnosti a stále doprovázených veselým rozmarem, pozná, že Hálkova přírodní lyrika podává více než sama slibuje typickým veršem programním: „jde jaro a v mysli probírá, jakých má barev a zvuků.“ Neníť posledním kouzlem knihy „V přírodě“ zvláštní dar zachycovatí pohyb, ať se jím mění tvar neb barva, krajinný průhled či obraz oblohy; snad proto Hálek líčil tak rád let ptáků a spád potoků, hru hladiny rybníka a kmitání motýlů — i v tom dokonalý impresionista. Jest třeba začísti se do několika charakteristických básní cyklu, aby vysvětlila zvláštní lyrická metoda Hálkových obrazů přírodních na př. do písně o nedočkavé bříze vyběhnuvší s poselstvím jara před les (I, 10), nebo do romance o milostné hře potoku s olšinou (I, 14), nebo do rosného svítáníčka nad strání s přerozkošnou motýlí arabeskou v závěru (II, 21.). Zde všude obraz uveden jest v pohyb, zvukové dojmy mísí se spočítky zrakovými, až dosáhne básník nálady, jež se přelévá z přírody do jeho vlastního nitra a odtud proudí strhujícím tokem jarní bystřiny k čtenáři — na konec vše vlaje, vlní se, plyne a houpá se jako zlatá a kmitavá atmosféra letního poledne, za něhož hasne vůle a otevírají se smysly.

Vítězslav Hálek, básnický malíř, byl z rodu impresionistů a proto se přírodě úmyslně i nevědomky vzdával, doveda málokdy v tvořivém individualismu vtisknouti krajině nesmazatelný ráz své osobnosti a svého prožitku; skoro vždy mizel za ní a podřizoval se pokorně jejímu milostnému rozmaru; ostatně pokorněl a uskomňoval se zcela patrně v průběhu svého vyzrávání. Kdo umí v lyrice přesně odlišiti citovost od sensibility a melodii nitra od šumu nálady, nepřisoudí knize „V přírodě“ zvláštního citového bohatství, třebaže literární konvence tvrdívá opak. Zde, myslím, utajen jest sám kořen bytostného rozdílu mezi Vítězslavem Hálkem a Janem Nerudou a zvláště mezi jejich oběma hlavními díly lyrickými, cyklem „V přírodě“ a „Prostými motivy“. Každý Nerudův prostý motiv, i když zhušťujícím a výrazným svým slohem hromadí rysy krajině malebné a náladově charakterisující, soustředí se kolem mocné citové zkušenosti, kterou promítá přírodním obrazem a často pak znovu podtrhuje pointou — jak tu vše prožito, přezkoušeno v krvi, v čivech a v srdci! Jan Neruda neslouží přírodě, nerozjihuje se v náladách, nespokojuje se tím, aby byl pouhým plátnem napařným před kvetoucí nivou a před prozářeným lesem, kam slunce, vzduch, modrá obloha a zelený stín vrhají své rozkošné stopy — nad

tím nade vším vládne jeho osobnost, hluboce citová a skoro odmítavě ozbrojená životními zkušenostmi. Nejde dojísta pouze o rozdíl básníka třicátníka a čtyřicátníka neb o změnu a vzestup techniky mezi sedmdesátými a osmdesátými léty; zde stojí proti sobě dva základní typy lyrismu. Nerudův typ, neporušený struskou plané ideové rozjímavosti, jest beze sporu čistší a mužnější, ale to nás neopravňuje k tomu, abychom hálkovský typ podceňovali neb dokonce zavrhovali. Právě takového malíře slovem ochotné a povolné smyslovosti, nadaného věrnou a důvěřivou láskou k přírodě, šťastného rozmarem a mladého smyslem pro hru bylo naší lyrice třeba, aby se jí otevřela volná říše vzduchu a světla, jež stejně vbásnictví jako v malířství moderním znamená osvobození.

(1920)